

Chvála Šmírbuchu

LENKA KAPSOVÁ
překladatelka

ZTRACENÍ V JAZYCE

Jestliže se v novinách vulgární slova stále vytečkávají, tak vážně nevím, jak tenhle sloupek dopadne. Chci psát o překládání nadávek, vulgarit a obsceností, ale bez ukázek se to asi neobejde.

Při čtení vulgarit v beletrii si vředy předstávám, jak třeba překlad řeší nějaká starší paní překladatelka, která má daného autora „zabraného“. Jak může vědět, jak se taková věc česky říká? Kam si chodí pro radu? Baví ji to, nebo se při tom stydí?

No vážně, ono to není jen tak. S oblíbenými kousky z oblastí klen: Ztraceně! Ksaku! (*Damn!*) nebo zkurvysyn (*son of a bitch*) si už nevystačíme. V posledních dekádách se v beletrii i na divadle přitvrdilo a zkurvysyn se stal skoro úsměvným archaickým slůvkem.

Na koho se ovšem obrátit, když má člověk ve svém okolí samé slušňáky? Že bych na ulici oslovila nějakou drsně vyhlížející skupinku omladiny: „Prosím vás, jaké slovo byste použili pro pánské přirození, kdybyste to mihnili jako nadávku? Č.... kokot, nebo něco ještě horšího?“

Co si má počít překladatelka, která v USA naposledy pobývala před třemi mateřskými dovolenými (a navíc mezi samými slušňáky)?

Člověka pochopitelně napadne internet – tam se přece najde všechno. Tak jsem si jednou chtěla vygooglovat název nějaké podivné sexuální praktiky. To si nepřejte vidět, co na mě vyskočilo – rozhodně žádné slovníky s definicemi. Pravda, názorné to bylo dost, ale ouha, velký gúglbratr si pamatuje historii mého vyhledávání...

Naštěstí existuje poklad – *Šmírbuch jazyka českého* Patrika Ouředníka, jinak laureáta letošních Státních cen za literaturu. Slangové, vulgární či expresivní výrazy, které autor během let nasbíral v překladové i původní české literatuře, jsou tu seskupené podle významu. Neutrální slovo je zařazeno abecedně a u něj je soupis nekonvenčních synonym. Zrovna pro pohlavní úd tu najdeme více než stovku (!) výrazů. Sahají od běžného pták, bimbas, pindour, péro až po neuvěřitelné příklady lidové tvořivosti, citují: bořivoj, potenciometr, prskavec, palcát, žezlo, třetí noha, adamovo žebro, klátidlo, klamgalas, fimfárum, kindršťof, lidotvárc, generalissimus, malý bobes atd.

Než ovšem člověk začne hledat ten pravý překlad, musí vědět, jak slovo působí v původním jazyce. Co si má počít překladatelka, která v USA naposledy pobývala před třemi mateřskými dovolenými (a navíc zase mezi samými slušňáky)? Takže jsem nedávno psala mail svému americkému známému: „Jaké asociace vyvolává nadávka cocksucker? Jak moc je drsná? A odkazuje na homosexualitu?“ Připadala jsem si jako japonský překladatel v humoristickém románu Davida Lodge, který píše autorovi, jehož překládá (volně dle mistrného převodu Antonína Přídala): „Chtěl bych se zeptat, co přesně vyjadřuje obrat ‚Vrzli si na zadním sedadle‘. Znamená to, že pružiny zadního sedadla byly rozvzrané?“

Šmírbuch by vystačil na padesát románů plných expresivní řeči. Zato angličtina je někdy zoufale nevnalézává. V jednom románu, který vyjde česky na jaře, vychrlí jedna postava ve vzteku na policistu: „*What the fucking fuck are you fucking thinking, you fuck?*“

GALERIE

Měl to být ráj. Byt pro každého. Ráj jen pro někoho.

Snímek Jaromíra Čejky je součástí výstavy *Státní lidé*, která je otevřena do 1. listopadu v opavském Domě umění.

To už všem hráblo?

Osobní výběr ze světového tisku

Spiegel Online slaví 20 let na webu a se skromností sobě vlastní tvrdí, že byl prvním zpravodajským magazínem na světě, který začal fungovat na síti. Přiznejme ovšem, že co se týče informací i názorů, které tento web nabízí zdarma, je skutečně světovou špičkou.

K autorům *Spiegelu Online* patří ekonom Wolfgang Münchau. Je jedním z mála těch, kteří foukají proti větru v situaci, kdy v Německu sílí konsensus úspor.

Teď Münchau hájí návrh francouzské vlády, že musí-li Paříž konsolidovat svůj rozpočet, Berlín by měl svůj naopak expandovat. Je to rozumné: odpovídá to učebnicovým zásadám rozpočtové politiky a neutralizovalo by vzájemné vlivy v eurozóně. Ale Berlín to odmítá, neboť si v rozpočtu zbožštil černou nulu – kdepak financování růstu úvěrem.

Münchauovi to připomíná dávný vtíp o noční můře Evropy. Ta se naplní, až budou Švýcaři milenci, Francouzi inženýry, Němci policisty a Italové budou dohlížet na jižní řády. To už je passé. Kompromis mezi Berlínem a Paříží může vypadat takto: Němci zůstanou u černé nuly, zato přimhouří oči nad schodky Francie a Itálie. Zatímco Němci se budou dále oddlužovat, Francouzi a Italové se budou smět dále zadlužovat. Politicky je to kompromis, ale ekonomicky nejhorší možné řešení – nová verze vtípu o noční můře Evropy: státy s úvěrovou kapacitou spoří a zadlužené země se dále zadlužují.

O týden dříve Münchau varoval, že se Německo dostává do izolace. Na zasedání Světové banky a Mezinárodního měnového fondu jeden bankéř označil neústupnost ministra financí Schäubleho za „akt globálního hospodářského terorismu“. A Američané stále častěji přirovnávají vládu v Berlíně k Tea Party – k lidem, kteří provádějí hospodářskou politiku ideo-

ZBYNĚK
PETRÁČEK
komentátor LN

ROZCESTNÍK

Vracíme se k pravidlům islámu, která po léta scházela. Teď když máme chalífát, můžeme v něm mít i otrokyně.

Mizanur Rahman
britský islámský kazatel

logicky a bez ohledu na ztráty (ochromený Kongres). Přítomnost německých zástupců této politiky prý vyvolává podobné pocity, jako kdyby se na dobročinném plese objevil Kim Čong-un.

„Německé ministerstvo financí je plně právníků,“ píše Münchau, „ale svět nemá pro náš legalistický duševní pochopení, vždyť ani nezná slovo ‚Ordnungspolitik‘ (regulační politika, doslova politika řádu – pozn. red.).“ Německo si ještě nezvyklo na jednu věc: Amerika už ho nepokládá za jednu z mocností, ale za vůdčího berana druhé největší ekonomické zóny na zemi. Proto ani nechápe, že vůdčí země eurozóny si trvale svazuje ruce smlouvami a fiskálními pravidly.

Z jiného soudku je web MEMRI, což znamená *Middle East Media Research Institute* (Ústav pro analýzu médií Středního východu). Tato užitečná instituce zaměst-

nává specialisty znalé arabštiny, perštiny, urdštiny, turečtiny a dalších exotických jazyků. A publikuje články, apely, vystoupení či kázání v těchto jazycích paralelně s anglickými překlady.

Příklad. „Pokud čtete korán doslova, ospravedlníte i zotročování žen a dětí,“ řekl *Lidovým novinám* francouzský politolog Gilles Kepel. MEMRI dokládá, že nemusíme jen teoretizovat. Nabízí překlad řeči britského kazatele Mizanura Rahmana: „Vracíme se k pravidlům islámu, která po léta scházela. Teď když máme chalífát, můžeme v něm mít i otrokyně.“ Takovou názornost by ocenil i Komenský.

A na závěr ještě ke *Spiegelu Online*. Skandál v britském Rotherhamu byl už dávno – již v srpnu byla zveřejněna šokující fakta. Zaprve: v letech 1997 až 2013 tam pákistánský gang sexuálně zneužil nejméně 1400 dětí. Zadruhé: úřady to tušily, ale bály se zakročit, aby nebyly obviněny z rasismu či xenofobie. Ta zpráva už zapadla, ale některým lidem nedává pokoj. Například Sibylle Bergové na blogu *Spiegelu Online*. A protože je to spisovatelka s citem pro slabé a znevýhodněné (sama jako adolescentka utekla z komunistické NDR), její postoje nelze vydávat za účelové či islamofobní.

Bergová je stále v úžasu nad tím, že úřady demokratické země mohou váhat mezi ochranou občanů a politicky korektními důvody proti ní. Nechápe, že ve světě, kde se za provokaci pokládá izraelská vlajka (jen aby nedráždila muslimy!), kde po jakékoliv kritice islamistů přijde řeč na vinu Západu, nelze proti provokativnímu násilí zakročit jako proti násilí a násilníka označit za násilníka: „Jsou vlády v Evropě už tak ochromené strachem z nepokojů, že je až na výzvy k integraci nic nenapadá? To už všem hráblo?“ Je to řeč emocí, ale Bergová se cítí být v situaci, kdy jiný apel než emoce nezbyvá.

Salámová metoda zla

PETR
HOUDEK
behaviorální ekonom

VĚDECKÁ LEKCE

Začneme myšlenkovým experimentem: když jste se před měsícem doslechli, že vás kolega v práci očerňuje, nechali jste to být. Konec konců se firemní šuškaný účastníte občas také – a kdo ví, v jakém kontextu to bylo řečeno. Od kamaráda se však dozvíte, že stejný člověk před ním pravidelně tají důležité schůzky. Stežujete si spolu šéfovi, ale odbude vás. Později ověřujete dokumenty, na kterých s „kolegou“ pracujete a zjistíte, že v nich chybí důležité údaje či jsou přibarveny, aby vypadal lépe. Někdy text obsahuje rzy lí. Upozorníte e-mailem opět nadřízeného – a znovu nic. Na chodbě vás pak odchytí a žoviálně ubezpečí, že „kolega“ je sice svéráz, ale jinak schopný. Projekt se chýlí ke konci, chystá se oslava a „kolega“ začne vulgárně urážet všechny, kteří si dovolili zmínit jeho chyby. Celá věc skončí rvačkou. Jak šéf s takovým člověkem naloží?

Dojde-li k tomuto, ne zcela netypickému vývoji, je odpověď „nijak“. Hlavně proto, že etiku porušoval „kolega“ krok za krokem. Kdyby druhým nadával a fyzicky je napadal hned, kompetentní šéf by asi s vyhazovem neváhal. Ovšem při postupné erozi zásad se najednou ani trestuhodné přečiny nezdaří být tak zlé.

Všichni měli zprvu stejný morální přesvědčení, přesto se jedna skupina dopracovala k schvalování velkých podvodů – ta, jež zkraje omluvila „malou“ lež

Naši tendenci akceptovat stále horší amorálnosti, jsou-li servírovány plátek po plátku, potvrdili američtí ekonomové Francesca Gino a Max Bazerman i v experimentální hře. Jednorázově najatým pracovníkům, „sčítačům“, řekli, aby spočítali hodnotu mincí nahromaděných v mnoha kasičkách a sumy referovali „auditorům“. Ti kasičky také shlédli a částky schvalovali. Stanovení bylo i rozmezí „akceptované chyby“ – každý se mohl o trochu splést. Za každou schválenou kasičku získal odměnu sčítač i auditor. Odměna byla pro všechny stanovená procentem ze sečtené sumy. Pakliže auditori sumu neschválili, žádnou odměnu nikdo neobdržel. Auditorům navíc hrozila náhodná kontrola – některé schválené součty se znovu přepočítaly, a když se zjistilo, že akceptovali chybnou sumu, čelili pokutě.

V uvedeném systému odměňování je skryto zjevné nebezpečí: sčítač i auditor jsou motivováni nadhodnocovat součty. Gino a Bazerman navíc zmani-pulovali částky posílané auditorům – jedné skupině přicházely stále rostoucí součty, i když mincí v kasičkách bylo víceméně stejné. Druhá skupina auditorů dlouho viděla odpovídající sumy, v jedné chvíli se však rapidně zvedly – i když mincí bylo stále podobně, sčítači náhle začali hlásit o 40 procent vyšší částky. Cílem experimentu bylo odhalit, v které skupině auditori převáží morální rozhořčení „ne, to už je moc“ a kdy naopak přimhouří oko a schválí i zjevně přestřelenou sumu.

Odpověď již tušíte: auditori, kteří kontrolovali postupně rostoucí sumy, sice některé tu a tam odmítli, většinu ale schválili, i přestože už byly extrémně nadhodnocené. Naopak auditori z druhé skupiny, kteří znenadání narazili na přestřelené sumy, je univerzálně odmítli. Všichni přítomní měli zprvu stejný morální přesvědčení, stejné motivace i práci, přesto se první dopracovali k schvalování velkých podvodů – stačilo jen zprvu omluvit „malou“ lež.